

12. Розумний Я. Чвертьсторіччя конференцій з української проблематики в Іллінойському університеті //Всесвіт. — Київ, 2007. — № 1–2. — С. 193–198.
13. Абліцов В. Галактика “Україна”. Українська діаспора: видатні постаті. — Київ, 2007. — С. 31.
14. День і вічність Джеймса Мейса / За заг. ред. Л. Івшиної. — К., 2005. — С. 18.

Анотації

Циновая М. В. Деятельность научно-образовательных организаций украинской диаспоры США второй половины XX века.

В статье рассмотрены некоторые направления деятельности научно-образовательных организаций украинской диаспоры США во второй половине XX века. В частности рассмотрена деятельность Украинского Научного Института Гарвардского университета, Украинской научно-исследовательской программы, “Комиссии для расследования событий 1932–1933 годов в Украине”.

Tsinova M. V. Activity of scientific and educational organizations of the Ukrainian diaspora in the USA in the second half of the 20th century.

The article deals with some trends of activity of scientific and educational organizations of the Ukrainian diaspora in the USA in the second half of the 20th century, particularly activity of Ukrainian Scientific Institute of Harvard University, Ukrainian scientific research program, “Committee for investigation of events in 1932–33 in Ukraine”.

Л. М. Чорна

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КІЄВА (1920-ті — ПЕРША ПОЛОВИНА 1930-х рр.)

Нині в столиці України Києві живуть і працюють тисячі представників різних національностей. Поруч із економічними та суспільно-політичними проблемами виникає необхідність вирішення їх культурних запитів. В цьому плані важливий кожен набутий історичний досвід, зокрема, в період так званої коренізації.

Національно-культурна політика УСРР та особливості функціонування культурних осередків національних меншин України у 1920 — першій половині 1930-х років розглядалися багатьма дослідниками. Діяльність вищих державних органів

з організації культурного розвитку національних меншин, закономірності цього процесу в межах всієї України ґрунтовно дослідила Л. Якубова [27]. Однак бракує роботи, яка б висвітлювала культурне життя національних меншин Києва. Є лише окремі публікації (Д. Малакова [20], І. Мелешкіної [21], С. Мазараті [19] та ін.), які стосуються деяких національностей.

Метою нашого дослідження є показати функціонування окремих мистецьких та культурно-освітніх закладів національних меншин Києва у 1920 — першій половині 1930-х рр. та використання їх радянською державою для впровадження комуністичної ідеології. Зрозуміло, що ми зупинимося на діяльності лише деяких осередків культури національних меншин Києва, оскільки дана тема потребує більш ширшого висвітлення.

Створення мистецьких та культурно-освітніх установ національних меншин залежало від їх чисельності, компактності проживання, рівня освіченості, соціально-економічного становища на момент проведення коренізації, велике значення мала державна допомога.

За даними Всесоюзного перепису населення 1926 року [2, с. 27], в Києві другими за чисельністю (після українців) були євреї — 140 256 осіб (27,3%) [18, с. 76–77]. Держава надавала важливе значення діяльності культурно-освітніх закладів в справі залучення єврейського населення до “соціалістичного будівництва” та в антирелігійній роботі. Вони покликані були формувати новий духовний світ громадян радянської країни. Інколи це робилося просто механічно: так, у 1926 році приміщення синагоги було передано (“на прохання працюючих”) клубу єврейських кустарів.

Великий вплив на емоції людини, її переживання здійснює театральне мистецтво. У 1920-х роках працювало декілька єврейських театральних колективів: “Унзэр вінкл” (Наш кутічок), “Кунст вінкл” (Кутічок мистецтв), “Ідіш фольксбіне” (єврейська народна сцена) [21, с. 1–4]. Однак на кінець 1920-х рр. ці театри поступово припинили свою діяльність. На зміну їм прийшли колективи, що з самого початку перебували під контролем держави. Так, у 1928 р. було відкрито Державний єврейський театр ГОСЕТ (Государственный еврейский театр). Створення національних мистецьких колективів давало можливість заборонити виступати “халтурним” колективам та індивідуаль-

ним артистам [6, арк. 7]. Держава дбала і про нові акторські кадри: з 1928 (до 1941) року при Київському державному музично-театральному інституті імені М. Лисенка працював єврейський акторський факультет. В першу чергу, студентами ставали вихідці із робітничого середовища.

Формувався відповідний репертуар, до якого ставилася вимога відповідності проблемам “соціалістичного будівництва”. Зокрема, у квітні 1931 року “Пролетарська правда” відзначала успіх єврейського театру, який поставив п'есу М. Погодіна “Поема про сокиру” (режисер Б. Вершилов), присвячену виробничій тематиці [25].

Як і всі культурні установи національних меншин, Київський ГОСЕТ не мав належного приміщення. Доводилося часто гастролювати, або виступати у різних пристосованих залах, зокрема, робітничих клубах. Часто свою сцену надавав національним меншинам український театр імені Івана Франка. Так лише у 1933 році у його приміщенні єврейський держтеатр дав 10 вистав п'еси Славенка “Інтервенція”, в якій розгорталися картини підпільної боротьби більшовиків у Одесі 1919 р., інтернаціональна солідарність червоноармійців і солдатів французької армії. П'есу поставив худ. керівник театру Б. Вершилов [17].

Робітників намагалися залучати до перегляду вистав, організовувалися культоходи. У місцевій пресі регулярно повідомлялося про репертуар театрів національних меншин, або вечори, що проходили в робітничих клубах. Запрошувалися письменники, педагоги, представники громадських організацій та преси [24]. Часто відбувалися “глядацькі конференції”, на яких присутні висловлювали свої думки про побачене.

У 1929 р. організувався Київський єврейський театр робітничої молоді ТРОМ. Спочатку він налічував 35 осіб (94 % — робітники, 27 комсомольців, 2 члени партії), працював у важких умовах: без приміщення і бюджету. У 1931 р. займав підвальне приміщення на вул. Інститутській, 18. Однак міськком комсомолу визнав, що режисер недостатньо політичнограмотний і призначив свого художнього керівника. Але якщо перший був “здібний режисер, але політично невигідний, то тепер отримався навпаки”. Доводилося переїхати до “малих форм” — виступів на вечорах. Це дало добре результати і ТРОМ здобув

популярність. Кращих виконавців із молоді (22 особи) послали учитися до Театрального інституту. Необхідно відзначити, що на той час Театри робітничої молоді (ТРОМи) активно створювалися по всьому Радянському Союзу і мали чітке агітаційно-політичне спрямування репертуару [7, арк. 53].

Велике значення надавалося створенню шкільних драматичних гуртків. У 1929 р. заснувався драмгурток у СШ № 60 під керівництвом Ванштельбайма, який згодом переріс у театр. Лише у 1935 р. він розмістився у підвальному приміщенні Будинку єврейської культури, але там не було навіть фойє, тому театр переважно гастролював. Зокрема, протягом 1935 р. він дав 100 спектаклів на виїзді, на яких побувало 39 тис. глядачів. У Києві відбулося 68 спектаклів (25 тис. глядачів) [14, арк. 34].

Центральною установою у спрямуванні культурного життя єврейської національної меншини став Будинок єврейської пролетарської культури. Спочатку він обслуговував 7 підприємств, на яких працювало 7883 робітники єврейської національності та 3–4 тис. робітників інших нацменшин (Більшовик, Фізико-Механік, Деревообробна фабрика імені Боженка, Трикотажна, Посадочна, Київ-одяг і 4-а фабрика взуття). Було облаштовано кутки кожного підприємства із відображенням ходу виконання промислово-фінансового плану, рух ударництва та соцзмагання, з фотогалереями найкращих та “лже-ударників”. Особливо активізувалася діяльність Будинку єврейської пролетарської культури на початку 1930-х рр. Так, лише за чотири місяці 1930 року провели 70 масових виробничих, літературних та присвячених різним кампаніям вечорів. Діяв кабінет партійної освіти, де проводили консультації лектори та працював семінар з вивчення діалектичного матеріалізму. При Будинку організували літературний, хімічний, музичний та інші гуртки. Працювала бібліотека, яка налічувала 3500 книг та 320 читачів. Будинок єврейської пролетарської культури, щоб залучити відвідувачів, безкоштовно влаштовував концерти, вистави та показ кінофільмів. Уже в другій половині 1931 р. він обслуговував 12 підприємств [9, арк. 126, 156].

Велику увагу влада приділяла забезпеченню бібліотек літературою мовою нацменшин. Центральна Єврейська бібліотека імені Вінчевського ще з початку 1920-х рр. перебувала на дер-

жавному бюджеті [1, с. 5]. На початку 1931 року, в плані підготовки до Всесоюзного бібліотечного з'їзду, було перевірено її стан. Відзначалися певні успіхи, разом з тим вказувалося на недостатнє керування та зв'язок із бібліотеками на підприємствах. У 1932 році її бібліотечний фонд налічував 62000 книг. Також працювали єврейські відділення в інших бібліотеках, зокрема, на Петрівці [15, арк. 17, 44].

В період коренізації активно розвивалися культурні осередки і в поляків, яких, за переписом 1926 року, у Києві мешкало 13 706 осіб (2,7%). Основними закладами культури польської меншини в період коренізації були: Будинок польської пролетарської культури, Центральна державна бібліотека, Державний польський театр.

Польська драматична студія утворилася 1926 року з групи членів польського клубу. У 1929 році її назвали Польпратом (польська театральна майстерня). Вона трималася на ентузіазмі учасників, у складних побутових умовах протягом трьох років, не маючи власного приміщення, із частию зміною художніх керівників. Влада звернула увагу на цей колектив, коли його очолив Вітольд Вандурський [26]. Як зазначалося у пресі, В. Вандурський “будував свою роботу на протиставленні театру парткерівництву та польському партактиву”, робив ставку “на польського глядача, а фактично, на куркуля і дрібну буржуазію, яким чужі питання соціалістичного будівництва”, тому його керівництво стало “найнебезпечнішим періодом” у житті театрального колективу. Вандурського усунули від керівництва Польпратом і проголосили боротьбу із “вандурівщиною”. На основі Польпрату у вересні 1930 року заснували Державний польський театр, урочисте офіційне відкриття якого відбулося 3 березня 1931 року прем'єрою “Гата” Кобеця. В цей день колег привітали актори Польського театру з Білорусії, Київського єврейського театру, Українського театру імені Івана Франка [22].

Серед найважливіших проблем польського театру була відсутність кваліфікованих акторських кадрів, які “хоча б на сцені” володіли польською мовою, а також брак “ідеологічновитриманого” репертуару. Необхідно відзначити, що у становленні театру велику методичну допомогу і навіть акторським складом надав Український театр імені Івана Франка. Зокрема, поста-

новку вистави Кіршова “Хліб” здійснив народний артист республіки Гнат Юра [4].

Незважаючи на державний статус польського театру, його приміщення було надзвичайно малим, тому приходилося багато гастролювати: виїжджали до польських селищ в Україні та Білорусії під час посівних “кампаній”, виборів до рад. Постійно діяло дві бригади по обслуговуванні підприємств, театр взяв шефство над гарматним полком. Уже за перший місяць офіційного існування театр дав 5 вистав, здійснив 38 безкоштовних виступів, в тому числі на антирелігійну тематику. Окрема бригада, спільно із редакцією газети “Трибуна Радзецка”, підготувала репертуар “малих форм” для виїздів до районів.

У 1932 році колектив Польського державного театру уже налічував 93 чол. і за цей рік дав 86 вистав [3]. Його репертуар відзначався як тематичною різноманітністю, так і багатомовністю: п’еси ставили польською, українською, російською та єврейською мовами. Театр розгортає свою роботу в умовах, коли на сторінках газет постійно критикувалася внутрішня і зовнішня політика “фашистської Польщі”. Тоді “Пролетарська правда” писала, що “будування польської культури в Радянському Союзі ні в якому разі не “хатня справа” тільки польських робітників і фахівців польської культури, це справа всіх робітників — українських, російських, єврейських і інших, — справа всіх колгоспників, всієї, в цілому, трудящої інтелігенції”. У 1933 році у театрі йшли п’еси “Жеч Громадська” Бруно-Ясенського (спрямована проти “польської націоналістичної фашистської буржуазії”), “Рабан” Вандурського (класова боротьба у Польщі), “Штурм Чорноводів” Ковальського (класова боротьба проти куркулів у польському селі в радянській Україні), “Вулиця радості” Зархи (про боротьбу англійського пролетаріату). Із класики йшла “Небожественна комедія” Красінського [28].

Гастролі театру з успіхом проходили в Україні, Білорусії, Росії [5, с. 56]. Однак його піднесення тривало недовго. У 1934–35 роках польська меншина зазнала значних репресій. Одночасно ліквідувалися деякі освітні та культурницькі заклади, зокрема, польський сектор Музично-театрального інституту імені Лисенка. Репресії проти поляків тривали і у 1937–38 роках. У 1938 році, відповідно до рішення Політбюро ЦК КП(б)У, Державний польський театр припинив свою діяльність.

Незважаючи на політичну заангажованість репертуару, діяльність польського держтеатру, без сумніву, була важливою для культурного життя не лише польської національної меншини Києва, але й всієї України. Його вистави дуже часто “організовано” відвідували робітники різних національностей. На “глядацьких конференціях” присутні відзначали, що навіть не знаючи польської, вони розуміли мову емоцій і жестів, отримуючи величезне задоволення.

Одним із центральних культурно-освітніх осередків польського населення Києва був Будинок польської пролетарської культури. Він підтримував зв'язок із підприємствами: Більшовик, Ленкузня, Червоний Плугатар, Червона Гута, Арсенал, Трамвайне депо № 1, майстерня Домбала. Їх робітники залучалися до участі у масових вечорах, яких, наприклад, лише у 1931 р. відбулося 35 (відвідувало від 500 до 1000 осіб). Найочочіше робітники приймали участь у роботі драматичного гуртка. Здійснювалися виїзди на підприємства з художньою частиною “в боротьбі за промфінплан” [9, арк. 156].

Поляки були задіяні в суспільно-політичних акціях, що сприяли зміцненню обороноздатності країни. Товариство ТСО-Авіяхем за допомогою Будинку польської пролетарської культури проводило збір коштів на будівництво загону танків імені Дзержинського [8, арк. 20].

Культурно-освітня робота постійно вдосконалювалася. Зокрема, у 1934 році у Будинку польської пролетарської культури проводилися сімейні вечори з театром і бібліотекою, вечір масової гри в шахмати і шашки — турнір на першість із врученням премій, доповідь про міжнародне становище, диспут на антирелігійну тему, лекція про хід виконання II пятирічки, Київ у 1947 році, організація “вітрин росту” народного господарства СРСР і занепаду господарства капіталістичних країн [13, арк. 2].

Менш активними були чехи, німці, латиші та угорці, які об’єднувалися у секціях Будинку народів Західу. З 1931 р. він перетворився на Німецько-латишський клуб і нараховував 140 членів (60 німців і 80 — латишів). Бригада газети “Пролетарська правда”, яка у 1931 році перевіряла роботу клубу, відзначала, що, незважаючи на політичні гасла на стінах, не відчувалося ідейного спрямування. “Культурництво, та й годі”, — так назвали свій допис в газету перевіряючі [16]. Політичну роботу

комісія оцінила як незадовільну: лекції майже не відвідувалися, було проведено всього один вечір, присвячений Жіночому дню. Регулярно працював лише латишський драмгурток. [9, арк. 123].

Будинок Народів Заходу юридично діяв до середини 1934 р. Фактично працювали лише латишська та угорська секції, тому з вересня 1934 року цю установу ліквідували, натомість створивши Латишський робітничий клуб імені Рудзутака із угорською секцією. Всього латишів (членів клубу) на 15.01.1935 р. налічувалося 195 осіб. За соціальним складом — переважно робітники (хлібзаводу, взуттєвої фабрики, Ленкузні, “Текстильщика”, “Точприладу”), але були і військові із піхотної частини, міліціонери [13, арк. 24, 41].

Держава виділяла кошти на утримання клубу, в тому числі — на культурно-масову роботу [13, арк. 9]. Виступи драмгуртка Латишського робітничого клубу були неодмінними під час проведення інтернаціональних та клубних вечорів, дитячих ранків. Працювали хорова і танцювальна секції [14, арк. 50].

На відміну від представників європейських народів, національні меншини Сходу мали нижчий рівень життя, високий рівень неписьменності. Тут відкривалося широке поле для культурно-освітньої діяльності радянської держави. У 1925 р. організували Будинок народів Сходу — громадську організацію, що обслуговувала всі національності Сходу, які жили на Правобережжі. Про перші кроки діяльності Будинку народів Сходу відомо із виступу його представника Біт-Шумуна на Першій всеукраїнській нараді по роботі серед національних меншин (січень 1927 р.). Біт-Шумун, асірієць за національністю, говорив про недостатню увагу до проблем саме малочисельних національностей.

На той час Будинок народів Сходу об'єднував 12 нацменшин і нараховував 1050 зареєстрованих членів (вірмен — 359, асірійців — 260, китайців — 120, греків — 80, грузинів — 70, турків — 75 та ін.) [23, с. 75–77].

У 1929–30 рр. було проведено 121 масовий вечір, прочитано 96 лекцій, здійснено 4 екскурсії. Виписувалася преса мовами національностей, що входили до секцій. Крім того, надійшли книги на суму 500 крб від РНК Грузії, ТатЦВК і ДагЦВК [9, арк. 152–153].

Незважаючи на складні побутові умови, залучалися нові члени. На 1 січня 1931 р. Будинок народів Сходу об'єднував 17 східних народів (1662 осіб). Працювало 11 секцій: ас-сірійська — 350 чол., вірменська — 426, грузинська — 103, татарська — 212, дагестанська — 90, грецька — 180, караїмська — 135, китайська — 108, турецько-персидська — 95, юнсекція — 63 та приєдналася угорська секція — 42 особи. Всього, разом із членами сімей, Будинок народів Сходу охоплював до 7000 чоловік. Його правління складалося із 17 осіб (11 — членів партії та 6 робітників). Діяло 4 сектори: організаційний, масовий, економіки і побуту та пропаганди.

Культмасова робота тісно перепліталася із політосвітньою. Можна стверджувати, що всі культурницькі заходи мали політичне спрямування. В Будинку народів Сходу працювало 7 політгуртків (196 чол.), 8 лікебезів (186 чол.) [9, арк. 152]. Проводилися кампанії: антиріздвяна, ленінські дні, річниця Радянської Армії, ліквідація куркуля як класу, антипасхальна, День Конституції, посівна, питання нацполітики радянської влади, зaim “п’ятирічка — за 4 роки”, збір коштів на будівництво дирижаблю “Правда” (зібрано 1200 крб), 10-річчя Радянської армії Азербайджану, 9-річчя Грузії і Дагестану. Вечори проводилися в загальноміському масштабі за участю партійних, громадських і радянських організацій. Активну участь приймали драмгуртки: грецький, караїмський, татарський, вірменський і юнсекції. Діяли естрадний та музичний гуртки, ансамбль “живої газети” [9, арк. 153].

Для жінок організували окрему “жінсекцію” з метою їх залучення до “соціалістичного виробництва”. У 1929–30 рр. таким чином відправили у виробничі артілі до 100 “східних” жінок. Із них 16 закінчили кооперативні курси, 18 — швейні курси. Читалися лекції на медичну тему. Проводилися спеціальні жіночі вечори і лекції [9, арк. 154].

Окремо велася робота серед молоді. Будинок народів Сходу давав рекомендації на навчання в робітфаки вузів. Юнсекція включала політгурток, живгазету, драмгурток, естрадний, стрілецький. Велика увага приділялася військово-патріотичній роботі. Читалися доповіді на військово-політичну тему, працював зимовий тир.

Багатосторонню роботу Київського Будинку народів Сходу відзначили на зльоті Всесоюзного штабу огляду політроботи нацменшин в Москві 1931 року. Він отримав премію за хороше налагодження культпросвітньої роботи серед нацменшин рідною мовою [8, арк. 19].

В 1932 р. у Будинку народів Сходу діяло 4 драмгуртки (зокрема, асірійський та вірменський), 2 музичних, 1 стрілецький, 1 спортивний, 5 політгуртків, лікнеп охоплював 118 осіб. Бібліотеку-читальню відвідувало 862 читачі, передплачувалося 40 примірників газет та журналів, випускалися стінгазети. Для організації роботи залучалися трудова інтелігенція та студенти східних національностей [10, арк. 19 зв.]

Однак, незважаючи на значну роботу, серед нацменшин Сходу важко було досягти помітних результатів внаслідок їх низького освітнього рівня. У клубі вони могли спілкуватися лише ламаною російською мовою. Перевірки клубу відзначали, що “робота серед меншин відстає від темпів соціалістичного будівництва”. Вказувалося на недостатнє ознайомлення із “соцбудівництвом в національних республіках, революційним рухом в закордонному Сході”.

Аналіз діяльності секцій Будинку народів Сходу показує, що після голодомору 1933 року робота майже не проводилася, замість 11 — було лише 3 секції: асірійська, татарська і китайська [12, арк. 72].

Представники асірійської національності входили до Все-союзного товариства трудящих асірійського народу “Хаядт”. У грудні 1934 р. перевірка його діяльності визнала роботу правління товариства незадовільною. Не було навіть точного обліку кількості асірійців Києва [14, арк. 4]. На початку 1935 р. правління переобрали і робота пожвавилася. Традиційно, серед нацменшин проводилися акції по збору коштів на військові потреби. Зокрема, асірійці збирали гроші на побудову літака “Советский ассириець” [14, арк. 22,45].

У 1936 році, відповідно до Постанови Президії Київської міськради, приміщення Будинку народів Сходу було передано Спілці радянських композиторів [14, арк. 102].

Таким чином, аналізуючи діяльність культурно-освітніх установ національних меншин Києва в період коренізації, необхідно відзначити, що держава не пускала цю справу “на

самотік”, використовувала різні форми і методи для їх “радянізації”.

Хоча XVI Всесоюзний партійний з’їзд проголосив створення “за формою національної та за змістом пролетарської культури народів СРСР”, фактично національні особливості бралися до уваги в тій мірі, щоб знайти правильний підхід до створення із “різношерстних” національностей єдину масу, здатну будувати соціалізм.

Джерела та література

1. Бюлєтень Наркомосвіти. — Харків, 1924. — № 3–4 /вересень-листопад/.
2. Всесоюзний перепис людності 1926 року. Том XII. Українська Соціялістична Радянська Республіка: Правобережжя. Лівобережжя. — М.: ЦСУ Союзу РСР, 1929. — 484 с.
3. Глинський А. Будівництво польської пролетарської культури на Київщині // Пролетарська правда. — 1933. — № 123 (12 червня).
4. Гордієнко О. На шляху пролетарської національної культури (про роботу польського державного театру) // Пролетарська правда (Київ). — 1931. — № 87 (18 квітня).
5. Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті рр. ХХ століття // Історичні зошити. — К.: НАНУ, Інститут Історії України, 1994. — 74 с.
6. ДАК (Державний архів Києва). — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 1533.
7. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 2297.
8. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 3824.
9. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 3827.
10. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 4592.
11. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 5134.
12. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 6140.
13. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 6727.
14. ДАК. — Ф. Р. — 1. — Оп. 1. — Спр. 9637.
15. ДАК. — Ф. Р. — 4. — Оп. 1. — Спр. 111.
16. Данилов М., Журавська М. Культурництво та їй годі // Пролетарська правда (Київ). — 1931. — № 98 (3 травня).
17. Київський єврейський драмтеатр // Пролетарська правда. — 1933. — № 119 (8 червня).
18. Климко А. І., Шевченко А. А. Динамика этнического состава населения Киева //Этнические группы в городах европейской части СССР (формирование, расселение, динамика культуры). — М., 1987.
19. Мазарати С. Греки Києва (история и современность)//Записки історико-філологічного товариства Андрія Білецького. — К., 1997. — Вип. 1.

20. Малаков, Дмитро. Поляки в Києві у ХХ столітті //Пам'ять століття. — 2005. — № 6.
21. Мелешкіна І. Зоря і смерть Київського “ТОСЕТУ” // www/tmf-museum/satp/org/ua/ua/1/public/goset/htm.
22. Новий осередок пролетарського мистецтва// Пролетарська правда (Київ). — 1931. — № 55 (10 березня).
23. Первое Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств. 8–11 января 1927 года. Стенографический отчет, резолюция, постановления и материалы. — Харьков: Издание ЦКНМ при ВУЦИК, 1927. — 230 с.
24. Пролетарська правда. — 1933. — № 122 (11 червня).
25. Твердіше на позиції пролетарського мистецтва (З приводу закриття сезону в Київському Євродержтеатрі)// Пролетарська правда (Київ). — 1931. — № 87(18 квітня).
26. Ще один здобуток ленінської нацполітики//Пролетарська правда (Київ). — 1931. — № 50 (3 березня).
27. Якубова Лариса. Етнічні меншини в суспільнно-політичному та культурному житті УСРР: 20-ті — перша половина 30-х рр. ХХ ст. — К., 2006. — 507 с.
28. Якубовський Ф. У боротьбі за польську пролетарську культуру. //Пролетарська правда. — 1933. — № 5 (8 січня).

Анотації

Черна Л. Н. Культурная жизнь национальных меньшинств Киева (1920-е — первая половина 1930-х годов).

В статье на основании архивных документов и периодики 1930-х годов освещается деятельность театров и культурно-просветительских учреждений национальных меньшинств Киева в 1920-х — первой половине 1930-х годов.

Chorna L. M. Cultural life of Kiev national minorities (1920s — first half of 1930s).

In the article, on the basis of archival documentations and periodicals of 1930s are illustrated activities of theatres and cultural and educational institutions of Kiev national minorities in 1920s — first half of 1930s.